

***DR. MADHUKARRAO WASNIK
PWS ARTS AND COMMERCE
COLLEGE***

B.COM 2ND YEAR IVth SEMESTER

SUBJECT:- MONETARY ECONOMICS-2

MEDIUM:- ENGLISH, HINDI, MARATHI

Subject Teacher:-

Mamta M. Tayade

Ashwini A. Landge

11. मध्यवर्ती बँक किंवा भारतीय बँक

* मध्यवर्ती बँकेची व्याख्या :-
 प्रा. इल्यु. ए. डॉ. यांच्या मते,

“ अर्थव्यवस्थेतील पतपुरवठ्यावर नियंत्रण ठेवणारी बँक म्हणजे मध्यवर्ती बँक होय. ”

* मध्यवर्ती बँकेचे उद्देश :-

- 1) नफा कमवण्याचा उद्देश नाही
- 2) चलन निर्मितीचा अधिकार
- 3) चलनावर नियंत्रण
- 4) व्यापारी बँकांना पतपुरवठा
- 5) व्यापारी बँकांवर नियंत्रण
- 6) बँकांना अंकुशमयी मंडत
- 7) पतपेशावर नियंत्रण
- 8) नि. पदपाती वृत्तिकोन

* मध्यवर्ती बँकेचे महत्त्व :-

देशातील व्यापारी बँकांचा उद्देश नफा कमविणे हा आहे. त्यामुळे त्यांच्यात स्पर्धा निर्माण होते. ही स्पर्धा देशाच्या आर्थिक हिताच्या दृष्टीने अनिष्टकारी असते.

तसेच व्यापारी बँकांच्या प्रत्येक निर्मितीच्या अयोग्य धोरणांमुळे आर्थिक संकटही निर्माण होत असतात.

* महाराष्ट्री बँकेची कार्ये :-
 1) नियमन तसेच नियंत्रणावित्तक कार्य :-
 2) आर्थिक विकासावित्तक कार्य :-

- 1) नियमन तसेच नियंत्रणावित्तक कार्य :-
- 1) पत्रचलनाच्या निर्णमाचा एकाधिकार
- 2) सरकारची बँक
- 3) बँकाची बँक
- 4) अंतिम तटनदाना
- 5) समावोधन कार्ये
- 6) शुक्लकोषांचे व विदेशी विनिमय कोषांचे संरक्षण
- 7) आर्थिक व मौद्रिक व्यवहारासंबंधी आकडेवारी एकत्र करणे
- 8) प्रत्यक्ष नियंत्रण

* आर्थिक विकासावित्तक कार्ये :-

- 1) अद्योक्त बँकिंग फरमाची विकास
- 2) वित्तय अस्थांची स्थापना
- 3) पर्याप्त मुद्रेची व्यवस्था
- 4) अंतवचूकीला प्रोत्साहन देणे
- 5) देवी - घेणी फेऱ्याची कार्यसम व्यवस्था करणे
- 6) शेतीच्या प्रत्यशाचा पुरवठा
- 7) उद्योगांना वित्तपुरवठा

* महसुदती लेंकेची कुमिका
 कानदी चलनाच निगमन
 वेलाची बेंक , सरकारी बेंक , विदेशी
 चलनाचे नियमन , पतपेलाचे नियंत्रण चलना
 पिषयक घोषणाची अंमलबजावणी व कातरवणी
 मोदिक राक्षाय ही रावे शारे कार्यक्रमे
 व परिणामकारकपणे करव्याच्या प्रक्रियेनुसत
 महसुदती बेंकेच्या कुमिका आकार होनात

- महसुदती बेंक म्हणून रिझर्व बेंकेची कुमिका
- 1) बँकिंग व्यवसाय संघाला व विकसित करत
 - 2) मुद्राबजार नियंत्रित करणे
 - 3) साठवण निर्मितीला उत्तेजन देणे
 - 4) गुनवतू कोला प्रोत्साहन देणे
 - 5) प्रादेशिक संतुलित आर्थिक विकास
 - 6) चलनविषयक घोषणाची अंमलबजावणी
 - 7) अर्थव्यवस्थेतील विविध घटकांन समन्वय
 - 8) पतपुरवठ्याची व्यवस्था
 - 9) लुटाचे अर्थप्रबंघन
 - 10) चलनाचा स्थिर विनिमय दर
 - 11) विदेशी चलनाच्या गंवाजणीचा उपयोग
 - 12) पतचलनाचे नियंत्रण
 - 13) बांध्या - विस्ताराचे राक्षाय घोषणा
 - 14) केंद्र सरकारची मॉनिटरिंग
 - 15) देशाची अर्थविका आर्थिक विकास

भारतीय रिजर्व बैंक संघटन आणि व्यवस्थापन

भारतीय रिजर्व बैंक - संघटन
केंद्रीय संचालक मंडळ

↓
गव्हर्नर

1934 च्या कायद्यातील कलम ८(१) व नुसार व्यक्ती

↓
1934 च्या कायद्यातील कलम ८(१)क नुसार व्यक्ती

↓
1934 च्या कायद्यातील कलम ८(१) ड नुसार व्यक्ती

↓
कार्यकारी संचालक

↓
मुख्य व्यवस्थापक

↓
मुख्य लेखापाल

* प्रत्यक्ष नियंत्रण :-

आव्यक्तिक व सामाजिक व
 शारीरिक गरजेनुसार प्रत्यक्षाचे परिमाण
 हेय करणे व्हावे प्रत्यक्ष नियंत्रण

* प्रत्यक्ष नियंत्रणाची उद्दिष्टे :-

- 1) विनिमय दराने स्थिरता प्रस्थापित करणे
- 2) अंतर्गत किमतीच्या पातळीत स्थिरता प्रस्थापित करणे
- 3) उत्पादन व शेजारील स्थिरता
- 4) आर्थिक नियोजन यशस्वी करणे
- 5) बुद्ध्याची लक्षणी

* प्रत्यक्ष नियंत्रणाच्या पद्धती किंवा साधने

- अ) प्रत्यक्ष नियंत्रणाच्या संख्यात्मक पद्धती
- ब) प्रत्यक्ष नियंत्रणाच्या गुणात्मक पद्धती

* बँक दर नीतीच्या मर्यादा :-

- अ) देणाची अवयवस्था पूर्णपणे लवाचक व्हावी पाहिजे
- ब) देणाची अवयवस्था मुख्यत्वेन पाहिजे
- ३) आडपलाच्या आंतरराष्ट्रीय ने आणविक कोटात कृत्रिम बंधने नसावी
- ३) व्यापारी बँकचे अधिकार्य

वेद्य जननील बदलाने परिणाम :-

प्रत्यक्षा विस्तार
व संकोच

मानस्य काल
सिद्ध

कालीन क्षमतीच्या
पाठकीवर परिणाम

विदेशी भांडवलाच्या
प्राहादरील परिणाम

* बैंक देशातील बँकांची उद्दिष्ट्ये :-

- 1) देशातील मुद्रेचे व प्रत्यक्षाचे परिमाण
द्वाराचा गरजेप्रमाणे व्हावे
- 2) देशातील सुवर्णकोषांचे खेळ करणे
- 3) मंडीचे सुपरिनाम कमी करणे
- 4) मांडवलाच्या आधारी - निधीतीला प्रोत्साहन
देणे
- 5) पारिक्लमन व्यवहारांचे नियंत्रण करणे

* शुद्धा बाजारतील क्रिया :-

अथ मह्यवती कुल्या बाजारतील क्रियांचा
किंवा अकोच करव्याच्या हेतूने शुद्धा
बाजारानु सरकारी वेळ्याची खरेदी किंवा
करणे होय.

जुव्या बाजारतील क्रियांच्या मंडळा :-

रोख्याची पर्याप्त मागणी व पुरवठा

व्यापारी बँकांचे अहकार्य

पुरवठ्याचे नविलेबाजार

मह्यपत्ती बँकांची रोखी वारेची कुरव्याची
व विकण्याची असोमिंत जावती

साभोव्य कार्याक व राजकीय परिस्थिती

ग्राहकांच्या कर्जांच्या मागणीत बदल होऊ
नये .

बँकांच्या कुर्जा देण्याच्या घोषणात बदल
होऊ नये .

- ★ जुला - बाजारतील क्रियांची सुविधा
- 1) प्रत्यय नियंत्रण करणे
 - 2) भावपक्षीय निधीतल्या शेवणे
 - 3) वेळ द्यावा पुरव
 - 4) नवे बाजारतील पैशाची उभारता करणे
 - 3) शेळ निधी शुभोत्तर (केमानुपातात) परिवर्तन
 - 4) शब्दीव - शेळा निधीचे बळवते प्रमाण
 - 5) कायदेशीर (वैधानिक) तरातेचे प्रमाण
 - 6) शेवा कर

ब) प्रत्यय नियंत्रणाची गुणात्मक आदिने :-

- 1) प्रत्ययाचे नियंत्रित वाच्य
- 2) प्रत्यय कार्याचे
- 3) नैतिक प्रभाव
- 4) उपभोगा साधनेच्या कर्जाचे नियमन
- 5) प्रतिष्ठेची कर्जाच्या शीमेत बळव करणे
- 6) जाहिरात आणि प्रचार
- 7) मध्यवर्ती बँकेकडून देवघात - येणाऱ्या आणि - सुचनांवर नियंत्रण
- 8) ताखा कर्जाच्या शीमेत परिचालन

* प्रत्यय नियंत्रणाच्या अडवणी :-

- 1) प्रत्ययाच्या विविध प्रकारापर नियंत्रण देणे कठीण असते .
- 2) बँकेचे पुरेसे सहकार्य
- 3) मध्यवर्ती बँकेचे सर्व बँकांवर नियंत्रण नसते .
- 4) वैयक्तिक अर्थसाधनेचा प्रभाव
- 5) कर्जाच्या कोटिंग उपभोगापर नियंत्रण देवती येत नाही .

THANK YOU
